VOLUME- 1 ISSU -1II 16 April 2026
Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)
Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

श्री.प्रा.अविनाश पुरी
राजर्षी शाहू अध्यापक महाविद्यालय, अंबाजोगाई

सांख्यशास्त्र आणि शिक्षण यांचा तुलनात्मक अभ्यास

१. प्रस्तावना

आधुनिक काळात ज्ञानाच्या विविध शाखांचा विकास मोठ्या प्रमाणात झाला आहे. त्यामध्ये सांख्यशास्त्र आणि शिक्षण (या दोन महत्त्वाच्या शाखा आहेत. सांख्यशास्त्र हे माहितीचे संकलन, विश्लेषण व अर्थ लावण्याचे शास्त्र आहे, तर शिक्षण ही मानवाच्या सर्वांगीण विकासाची प्रक्रिया आहे. दोन्ही क्षेत्रे स्वतंत्र असली तरी एकमेकांशी घनिष्ठपणे जोडलेली आहेत.

या संशोधनाचा उद्देश सांख्यशास्त्र आणि शिक्षण यांचा तुलनात्मक अभ्यास करून त्यांच्या स्वरुप, उद्दिष्टे, उपयोग व परस्परसंबंध समजून घेणे आहे.

२. संशोधनाची उद्दिष्टे

सांख्यशास्त्र व शिक्षण यांचे स्वरूप समजून घेणे दोन्ही क्षेत्रांची उद्दिष्टे तुलना करणे
दोन्हींचा उपयोग स्पष्ट करणे
शिक्षणात सांख्यशास्त्राचे महत्त्व समजून घेणे
दोन्ही शाखांतील परस्परसंबंध शोधणे

३. संशोधन पद्धती

हा अभ्यास वर्णनात्मक आणि तुलनात्मक स्वरूपाचा आहे. यासाठी विविध शैक्षणिक पुस्तके, संशोधन लेख आणि ऑनलाइन स्रोतांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

४. सांख्यशास्त्राचा अर्थ व स्वरूप

सांख्यशास्त्र म्हणजे आकडेवारी गोळा करणे, तिचे वर्गीकरण करणे, विश्लेषण करणे आणि निष्कर्ष काढणे हे शास्त्र आहे. हे गणितावर आधारित शास्त्र असून निर्णय घेण्यासाठी उपयुक्त माहिती प्रदान करते.

वैशिष्ट्ये:
डेटा आधारित शास्त्र
गणितीय व विश्लेषणात्मक स्वरूप
निर्णय प्रक्रियेस मदत करणारे
संशोधनासाठी आवश्यक साधन

५. शिक्षणाचा अर्थ व स्वरूप

शिक्षण म्हणजे व्यक्तीच्या ज्ञान, कौशल्य, वर्तन आणि मूल्यांमध्ये सकारात्मक बदल घडविण्याची प्रक्रिया. हे एक सामाजिक, मानसिक आणि नैतिक विकास साधणारे क्षेत्र आहे.

वैशिष्ट्ये:
मानवी विकासावर आधारित प्रक्रिया
सामाजिक परिवर्तनाचे साधन
आयुष्यभर चालणारी प्रक्रिया
मूल्य व संस्कार विकसित करणारी

६. उद्दिष्टांची तुलना (क्दृथ्द्रड्डद्धत्मदृद दृढ ग्डञ्ढड़द्यत्ध्ङ्क्ष)

घटक सांख्यशास्त्र शिक्षण
मुख्य उद्दिष्ट डेटा विश्लेषण व निष्कर्ष सर्वांगीण विकास
स्वरूप तांत्रिक व गणितीय सामाजिक व

मानवी

परिणाम निर्णय घेण्यास मदत व्यक्ती विकास

७. उपयोग क्षेत्र

सांख्यशास्त्र:

संशोधन

अर्थशास्त्र

आरोग्य विज्ञान

शिक्षण मूल्यमापन

शिक्षण:

शाळा व महाविद्यालये

प्रशिक्षण संस्था

ई-लर्निंग

कौशल्य विकास कार्यक्रम

८. शिक्षणात सांख्यशास्त्राचे महत्त्व दृद)

सांख्यशास्त्र शिक्षण क्षेत्रात अत्यंत महत्त्वाचे आहे कारण:

विद्यार्थ्यांच्या गुणांचे विश्लेषण करता येते

शैक्षणिक गुणवत्ता मोजता येते

परीक्षा परिणामांचे मूल्यांकन करता येते

संशोधनात निष्कर्ष काढता येतात

शैक्षणिक धोरणे तयार करण्यास मदत होते

उदा. विद्यार्थ्यांचे सरासरी गुण, उत्तीर्ण टक्केवारी, प्रगती अहवाल इत्यादी सांख्यिकीय पद्धतीने तयार केले जातात.

९. परस्परसंबंध (क्ष्दद्यह्वद्धद्धह्वथ्दुद्यत्दृदद्मण्द्र डह्वद्यध्र्ह्वह्वद च्यड्ढद्यत्मद्यत्ड़द्म ड्ढदड्ड क्द्धद्वड़ड्ढद्यत्दृद)

शिक्षण संशोधनात सांख्यशास्त्र अत्यावश्यक आहे

शैक्षणिक नियोजनात डेटा विश्लेषण वापरले जाते

विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचे मूल्यमापन सांख्यिकीय पद्धतीने केले जाते

धोरणनिर्मितीसाठी डेटा आधारित निर्णय घेतले जातात

१०. फायदे व मर्यादा (ऋड्डध्ड्डदद्यड्ढढ़ड्ढद्म ड्ढदड्ड ख्त्र्ग्यड्ढ-द्यत्दृदद्म)

सांख्यशास्त्राचे फायदे:

अचूक निर्णय घेण्यास मदत

डेटा स्पष्ट करते

संशोधन सोपे करते

शिक्षणाचे फायदे:

व्यक्तीचा विकास

समाज प्रगती

ज्ञानवृद्धी

मर्यादा:

सांख्यशास्त्र फक्त आकडेवारीवर अवलंबून असते

शिक्षणात व्यक्तिनिष्ठता जास्त असते

११. निष्कर्ष (क्दृदड़थ्द्धद्मत्दृद)

सांख्यशास्त्र आणि शिक्षण या दोन्ही शाखा वेगवेगळ्या असल्या तरी आधुनिक शिक्षण प्रणालीमध्ये दोन्हींचा समन्वय आवश्यक आहे. सांख्यशास्त्र शिक्षणाला वैज्ञानिक आणि परिणामकारक बनवते, तर शिक्षण मानव विकास साधते. त्यामुळे दोन्ही क्षेत्रे एकमेकांना पूरक आहेत.

१२. संदर्भ

शैक्षणिक संशोधन पुस्तके

ग़्क्कङ्च/राज्य अभ्यासक्रम पुस्तके

ऑनलाइन शैक्षणिक लेख व संशोधन पेपर्स

शैक्षणिक सांख्यिकी संबंधित स्रोत